

จารึกพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗

ชะเอม แก้วคล้าย

พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เป็นกษัตริย์มหाराชที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของเขมรในสมัยโบราณ พระองค์เป็นทั้งนักรบ นักปกครองที่ใช้คุณธรรมนำหน้าการทหาร พระองค์เป็นทั้งสถาปนิกนักก่อสร้างที่ยิ่งใหญ่ ผลงานที่แสดงถึงคุณสมบัติของพระองค์ดังกล่าว คือ อาณาเขตการปกครองที่กว้างใหญ่ไพศาล ปราสาทราชวังที่ใหญ่โตมโหฬาร ถนนหนทาง และอารักขสถานจำนวนมาก เราทราบเรื่องราวของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ จากศิลาจารึกของพระองค์ที่มีคู่กับมหาปราสาทราชวังและอารักขสถานต่าง ๆ การศึกษาเนื้อหาจากจารึกของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ก็คือการศึกษาระวัติและผลงานของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ นั่นเอง ผมได้อ่านแปลศิลาจารึกอารักขสถานของพระเจ้าชัยวรมัน ที่ ๗ ไว้จำนวน ๔ หลัก และพิมพ์เผยแพร่เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๘ เป็นจารึกจำนวน ๔ หลักที่พบในประเทศไทย ในขณะนั้น ปัจจุบันจารึกของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ที่พบในประเทศไทยมีมากกว่า ๑๐ หลัก และที่พบในประเทศกัมพูชาอีก ๑๐ กว่าหลัก ถ้าให้นำข้อความจากจารึกทุกหลัก ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ มาพูด ใช้เวลาทั้งวันก็พูดไม่หมด เพราะจารึกหลายหลักใหญ่โตมาก มีความยาวถึง ๒๐๐ กว่า โสลกภาษาสันสกฤต

ตามกรอบกิจกรรมเสวนาบอกว่า “เรื่องนานาสาระจากจารึกพุทธศตวรรษที่ ๑๑ – ๑๘ ที่พบในประเทศไทย” แต่หัวข้อที่ให้ผมพูด คือ เนื้อหาจากศิลาจารึกของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ตามหัวข้อนี้มีส่วนประกอบที่สำคัญ ๒ ประการ คือ ๑ เนื้อหาจากศิลาจารึก ๒ พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗

การฟังแต่เนื้อหาจารึกอย่างเดียว โดยไม่ทราบประวัติผู้เป็นเจ้าของจารึก ทำให้ขาดความสำคัญบางอย่างของจารึกแต่ละหลัก จึงขอแนะนำประวัติของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เสียก่อน เพราะประวัติของพระองค์ก็เป็นเนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกด้วย แต่เป็นศิลาจารึกที่พบในประเทศเขมร

พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เป็นราชโอรสของพระเจ้าธรณินทรวรมันที่ ๒ กับพระนางจุฬามณี หรือ จุฬาราชมณี ผู้เป็นพระราชธิดาของพระเจ้าหรรษวรมันที่ ๓ พระองค์ทรงสืบเชื้อสายมาจากบูรพกษัตริย์ขอมที่ปกครองราชอาณาจักร ระหว่าง พ.ศ.๑๑๕๐ – ๑๖๕๐ และทรงเกี่ยวข้องกับกษัตริย์ขอมสมัยก่อนเมืองพระนคร พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ประสูติราว พ.ศ.๑๖๖๘ (บางตำราว่า พ.ศ. ๑๖๗๐) ในรัชกาลของพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ พระองค์ได้เสกสมรสกับเจ้า

หญิงชัชวราภวดี ตั้งแต่พระชนมายุยังน้อย พระองค์มีพระเชษฐาคือ พระเจ้าโยศวรมันที่ ๒ ขณะที่ยังเป็นเจ้าชายชัชรมันอยู่ พระองค์ได้นำกองทัพ ออกจากอาณาจักรขอม เพื่อไปปราบปรามอาณาจักรจัมปา ณ เมืองวิชัย แต่ยังไม่ทันได้ทำการสู้รบกับอาณาจักรจัมปา พระองค์ก็ได้ทราบข่าวการสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าธรณินทรวรมันที่ ๒ ผู้เป็นพระราชบิดา รวมทั้งได้ทราบข่าวที่พระเจ้าโยศวรมันที่ ๒ ผู้เป็นพระเชษฐาได้ขึ้นครองราชย์สมบัติ และทราบข่าวร้ายว่า มหาอำมาตย์ตรีภูนาทิตยะ เป็นกบฏเข้าแย่งราชสมบัติ จากพระเจ้าโยศวรมันที่ ๒ พระองค์จึงได้เสด็จกลับโดยเร็ว เพื่อหวังจะมาช่วยเหลือพระเชษฐา และอ้างสิทธิ์ในการสืบต่อราชสมบัติ แต่พระองค์กลับมาไม่ทันเหตุการณ์ เพราะผู้แย่งราชสมบัติได้ปลงพระชนม์พระเจ้าโยศวรมันที่ ๒ เสียแล้ว พระองค์จึงต้องหลบซ่อนตัวอยู่ในอาณาจักร เพื่อรวบรวมกำลังพล รอโอกาสที่ผู้ราชบัลลังก์กลับคืนมา ปรากฏว่า พระองค์ต้องใช้ความอดทนในการรอคอยนานถึง ๑๕ ปี

โอกาสของพระองค์ได้มาถึง เมื่อกองทัพจาม หรือจัมปา ได้มารุกรานเขมรและสามารถจับพระเจ้าตรีภูนาทิตยวรมันปลงพระชนม์ และเข้ายึดเมืองเขมรไว้ได้ เจ้าชายชัชรมันทรงคิดว่า โอกาสที่รอคอยของพระองค์ได้มาถึงแล้ว จึงได้นำกองทัพที่เข้มสะสมไว้ เข้าต่อสู้กับกองทัพจามอยู่หลายครั้ง เพื่อขับไล่ผู้รุกรานให้ออกไป ครั้งสำคัญที่สุด จนถึงกับสภาพการต่อสู้ไว้ที่ผาผนังระเบียงที่ปราสาทบายน และปราสาทบันทายฉมาร์ คือ ภาพการรบพุ่งทางเรือ จนทำให้อาณาจักรขอมได้รับชัยชนะ กลับมาเป็นอิสระได้อีกครั้งหนึ่ง เมื่อปราบปรามผู้รุกรานได้แล้ว เจ้าชายชัชรมันก็ทรงปราบดาภิเษกพระองค์เอง ขึ้นเป็นกษัตริย์ นามว่า พระเจ้าชัชรมัน(ที่ ๗)

ก่อนที่พระเจ้าชัชรมันที่ ๗ จะยกทัพเข้าไปรุกรานอาณาจักรจัมปา เพื่อเป็นการล้างแค้นที่เคยถูกจัมปามารุกรานมาก่อน พระองค์ได้ปราบปรามพวกกบฏภายในราชอาณาจักรเสียก่อน คือ เมืองมัลลยัง ทางทิศใต้ของจังหวัดพระตะบองในปัจจุบัน โดยโปรดให้เจ้าชายจามนามว่า วิทยานันทนะ ที่ลี้ภัยเข้ามาอาศัยอยู่ในอาณาจักรขอม เป็นผู้นำกองทัพไปปราบปรามจนสำเร็จ พระองค์จึงแต่งตั้งเจ้าชายวิทยานันทนะขึ้นเป็นยุพราช ทั้งประทานทรัพย์สินเงินทองและสิ่งผลิตผลิตมากมายแก่เจ้าชายจำนวนมาก

ต่อมาปี พ.ศ.๑๖๑๓ พระองค์ได้ทำสัญญาผูกไมตรี กับพระเจ้าหลิเถาโตนแห่งอาณาจักรไคเวียด หรือเวียดนาม ซึ่งอยู่ใต้ของอาณาจักรจัมปา เพื่อเตรียมทำศึกสงครามกับอาณาจักรจัมปาเพียงด้านเดียว และพระองค์ได้มอบให้ เจ้าชายวิทยานันทนะ เป็นผู้ควบคุม นำ

กองทัพบุกเข้ายึดอาณาจักรจัมปาได้สำเร็จ ทั้งได้ขนย้ายทรัพย์สินเงินทองและพระเทวรูปของอาณาจักรจัมปามาไว้ที่อาณาจักรขอมจำนวนมาก การบุกเข้ายึดอาณาจักรจัมปาครั้งนี้ เจ้าชายวิทยานันทะ ได้เข้ายึดราชธานีของจัมปาคือเมืองวิชัยไว้ได้ ทั้งสามารถจับกษัตริย์จัมปา หรือจัมปา คือ พระเจ้าชัยอินทรวรมัน ส่งไปเป็นเชลยศึกที่อาณาจักรขอมด้วย แล้ว ชายวิทยานันทะ ผู้เป็นแม่ทัพใหญ่ ได้แต่งตั้งให้เจ้าชายอิน ผู้เป็นน้องเขยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ขึ้นปกครองเมืองจัมปาแทน โดยใช้พระนามว่า พระเจ้าสุริยชัยวรเทพ ส่วนเจ้าชายวิทยานันทะเอง ได้ไปตั้งอาณาจักรขึ้นใหม่ทางทิศใต้แถบเมืองปาลมบูร์ก ขึ้นครองราชสมบัติใช้พระนามว่า พระสุริยวรเทพ เพราะเหตุนี้อาณาจักรจัมปาจึงถูกแบ่งออกเป็นสองส่วน คือ ส่วนหนึ่ง พระเจ้าสุริยชัยวรเทพ ผู้เป็นญาติกับอาณาจักรขอมปกครอง อีกส่วนหนึ่ง มี พระเจ้าสุริยวรเทพ หรือ เจ้าชายวิทยานันทะ เป็นผู้ปกครอง ในฐานะเป็นประเทศราชที่ขึ้นต่ออาณาจักรขอม

ต่อมาเจ้าชายจามอีกพระองค์หนึ่งนามว่า รมุบัติ ได้บุกเข้ายึดเมืองวิชัยคืนได้สำเร็จ ได้จับไล่พระเจ้าสุริยชัยวรเทพ กลับไปยังอาณาจักรขอม แล้วสถาปนาตนเองขึ้นเป็นกษัตริย์ครองราชย์สมบัตินามว่า พระเจ้าชัยอินทรวรมันที่ ๕ ส่วนพระเจ้าสุริยวรเทพ หรือ เจ้าชายวิทยานันทะ ซึ่งครองราชย์อยู่ที่เมืองปาลมบูร์ก เมื่อเห็นว่า จัมปาได้เป็นเมืองอิสระ ขอมไม่สามารถทำอะไรจัมปาได้ จึงได้ประกาศตนเองเป็นอิสระบ้าง ไม่ขึ้นต่อขอมอีกต่อไป ทั้งได้ยกทัพบุกเข้ายึดอาณาจักรจัมปาไว้ได้ ประหารพระเจ้าชัยอินทรวรมันที่ ๕ เสีย รวมอาณาจักรจัมปากับเมืองปาลมบูร์ก เป็นจัมปาเพียงหนึ่งเดียวเหมือนเดิม

ระหว่าง พ.ศ.๑๗๓๖ - ๑๗๓๗ พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ได้พยายามปราบปรามอาณาจักรจัมปาของพระเจ้าสุริยวรเทพ แต่ไม่สำเร็จ จนถึงพ.ศ. ๑๗๔๖ พระปิตุลาของพระองค์ คือ พระยพราของค์รณบดีคราม ได้รับอาสายกทัพไปปราบอาณาจักรจัมปาและประสบความสำเร็จ คือสามารถยึดเมืองจัมปาไว้ได้ เพราะพระเจ้าสุริยวรเทพ หรือ พระเจ้าวิทยานันทะ ไม่สามารถขอความช่วยเหลือจากอาณาจักรใดเวียตได้ จึงต้องหลบหนีและหายสาบสูญไป อาณาจักรจัมปาจึงกลายเป็นแคว้นหนึ่งของอาณาจักรขอมอีกครั้ง

แม้พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ยังมีภาระอยู่กับการจัดระเบียบความเรียบร้อยของบ้านเมืองในทิศตะวันออก แต่ก็ไม่ใช่อุปสรรคต่อการขยายอำนาจแผ่ขึ้นไปทางทิศเหนือและทิศตะวันตกของประเทศ จารึกปราสาทพระขรรค์ ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ พ.ศ.๑๗๓๔ กล่าวว่า “น้ำสงปรประจำวันของพระองค์ได้มาจากพราหมณ์ เช่น ท่านสุริยภักุ จากพระราชแห่งชวา ยวนะ และ

พระราชโอรสองค์แห่งอาณาจักรจัมปา” แสดงให้เห็นว่า เมือง หรือ อาณาจักรเหล่านี้เป็นประเทศราชของอาณาจักรขอมด้วย

สมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ พุทธศาสนamahayanเจริญมาก เพราะพระนางชัยราชเทวีมเหสีของพระองค์เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา พระนางได้รับความรู้เรื่องศาสนาและวิทยาการต่าง ๆ จากพระเชษฐภคินี คือพระนางอินทรเทวี ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ทางด้านพุทธศาสนamahayan และมีความรู้แตกฉานในภาษาสันสกฤต พระนางเป็นผู้ชักนำให้พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ส่งเสริมพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง พระพุทธศาสนamahayanจึงเจริญสูงสุดในยุคนี้

เมื่อพระนางชัยราชเทวีผู้เป็นพระมเหสีสิ้นพระชนม์ พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ก็โปรดให้พระเชษฐภคินีของพระนาง คือ พระนางอินทรเทวี ขึ้นดำรงตำแหน่งที่พระมเหสีแทน พระนางอินทรเทวี เป็นผู้ที่มีความรู้ยิ่งกว่านักปราชญ์ พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ จึงทรงโปรดแต่งตั้งให้พระนาง เป็นอาจารย์ใหญ่ในวัดทางพระพุทธศาสนา และพระนางได้ส่งเคราะห์เด็กสตรีที่อนาถา มีฐานะยากจน ให้มาบรรพชาเป็นนางชี ได้เล่าเรียนวิชาความรู้ด้านต่าง ๆ รวมทั้งวิชาการทางพระพุทธศาสนา พระนางอินทรเทวีได้แต่งบทประพันธ์จารึกปราสาทพินามอากาศเป็นภาษาสันสกฤตได้อย่างถูกต้อง เป็นข้อความสรรเสริญพระขนิษฐภคินีของพระนาง จารึกนี้ทำให้เราทราบประวัติของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ได้เป็นอย่างดี

จากประวัติของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทำให้ทราบว่า พระองค์เป็นบุรุษที่เข้มแข็ง มีความอดทน และมีความตั้งใจที่มุ่งมั่น จึงสามารถลดอาณาจักรขอม ให้พ้นจากความหายนะได้สำเร็จ และทำให้อาณาจักรขอมกลับมาเจริญรุ่งเรืองอีกครั้ง พระองค์ได้ขยายอาณาเขตการปกครอง ไปทางทิศเหนือถึงเวียงจันทน์ หนองคาย ทางทิศตะวันตกไปถึงกาญจนบุรี สุพรรณบุรี และเพชรบุรี พระองค์เป็นนักก่อสร้างที่ยิ่งใหญ่ พระองค์ได้ก่อสร้างและบูรณะวัด ปราสาท อาโรคยาศาล และที่พักคนเดินทางไว้ในราชอาณาจักรของพระองค์จำนวนมาก วัด ปราสาท และอาโรคยาศาลแต่ละแห่ง จะมีศิลาจารึกบอกเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ เราพบศิลาจารึกของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ จำนวนมาก ทั้งในดินแดนที่เป็นประเทศไทยและประเทศกัมพูชา เช่น

- ๑ จารึกปราสาทตาเมือนโตจ จังหวัดสุรินทร์
- ๒ จารึกบ้านปราสาท จังหวัดสุรินทร์
- ๓ จารึกพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
- ๔ จารึกด่านประคำ จังหวัดบุรีรัมย์

- ๕ จารึกที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสุรินทร์ ไม่ทราบที่มา
- ๖ จารึกบ้านหนองบัว จังหวัดชัยภูมิ
- ๗ จารึก ร.อ. ๔ ที่จังหวัดร้อยเอ็ด
- ๘ จารึก ร.อ. ๕ ที่จังหวัดร้อยเอ็ด
- ๙ จารึกปราสาทหินพิมายหลักที่ ๒
- ๑๐ จารึกคันฉ่องสัมฤทธิ์ ที่จังหวัดปราจีนบุรี
- ๑๑ จารึกเชิงเทียนสัมฤทธิ์ ที่จังหวัดปราจีนบุรี
- ๑๒ จารึกทรายฟอง สาธารณรัฐประชาชนลาว
- ๑๓ จารึกปราสาทพิมานอากาศ ประเทศกัมพูชา
- ๑๔ จารึกปราสาทพระขรรค์ ประเทศกัมพูชา
- ๑๕ จารึกมิเชิน นครจัมปา
- ๑๖ จารึกปราสาทตาพรหม ประเทศกัมพูชา
- ๑๗ จารึกวัดโลก ประเทศกัมพูชา
- ๑๘ จารึกตาเก ประเทศกัมพูชา
- ๑๙ จารึกโคกโรกะ ประเทศกัมพูชา
- ๒๐ จารึกปราสาทไตร ประเทศกัมพูชา
- ๒๑ จารึกจรง ประเทศกัมพูชา
- ๒๒ จารึกบันทายฉมาร์ ประเทศกัมพูชา
- ๒๓ จารึกสัมโบร์ ประเทศกัมพูชา
- ๒๔ จารึกปราสาทลิก ประเทศกัมพูชา
- ๒๕ จารึกพิมานะกะ ประเทศกัมพูชา
- ๒๖ ฯลฯ

๑ จารึกปราสาทพระขรรค์ อยู่ในบริเวณเมืองพระนคร เป็นปราสาทที่ใหญ่โตมาก เช่นเดียวกับปราสาทตาพรหม พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ สร้างปราสาทพระขรรค์เพื่ออุทิศถวาย พระเจ้าศรีธรณินทรวรมันที่ ๒ ผู้เป็นพระราชบิดาของพระองค์ ข้อความจารึกเริ่มด้วยบทนมัสการพระรัตนตรัย ต่อด้วยคำรำลึกถึงพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และพระนางปรัชญาปารมิตา ซึ่งเป็นเสมือนพระมารดาของพระพุทธเจ้า แล้วตามด้วยการบอกกล่าวถึงสายสกุลการสืบสันตติวงศ์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ว่า พระเจ้าศรีเศรษฐวรมัน โอรสของพระเจ้าสรุตวร

มัน มีพระกนิษฐานามว่า กัมพูราชลักษมี เป็นมเหสีของพระเจ้าภวรมัน มีพระราชโอรส คือ พระเจ้าहरขรวรมัน(ที่ ๓) และพระเจ้าहरขรวรมัน(ที่ ๓)มีพระธิดาชื่อว่า ศรีขยราช จุฑามณี ต่อมาได้เป็นพระมเหสีของพระเจ้าศรีธรณินทรวรมันที่ ๒ มีพระราชบุตร ๒ องค์ คือ พระเจ้ายโศวรมันที่ ๒ กับพระเจ้าชัยวรมันที่ ๓

ต่อจากนั้น (บทที่ ๒๓) จารึกได้พรรณนาความสามารถของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๓ ว่า มีความสามารถในการสู้รบจนชนะข้าศึกหลายครั้ง พระองค์ได้มอบเมืองหลวงของข้าศึก ซึ่งมีทั้ง พระราชวังที่สง่างามให้แก่แม่ทัพนายกองคนสำคัญเป็นผู้ปกครอง เพื่อตอบแทนความดี ความชอบ ทั้งทรงมอบพระราชธิดา หรือญาติให้อภิเษกสมรสด้วย

บทที่ ๓๒ กล่าวว่า พระองค์ได้สร้างปราสาทในพื้นที่ที่พระองค์เคยชนะข้าศึกด้วยพระขรรค์ ชัยศรี เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งชัยชนะ จึงตั้งชื่อปราสาทว่า ชัยศรี ตามชื่อของพระขรรค์ แต่ คนทั่วไปเรียกตามนามเดิมว่า ปราสาทพระขรรค์

บทที่ ๓๔ – ๔๓ กล่าวว่า พระองค์ได้สร้างพระศรีขยวรมศวร ซึ่งเป็นรูปของพระบิดา เพื่ออุทิศพระโพธิสัตว์โลกेश্বর รอบ ๆ พระอวโลกิตेश্বর ที่ประดิษฐานอยู่ตรงกลาง ปราสาท พระองค์ได้สร้างพระเทวรูปไว้ ๒๘๓ องค์ คือ พระเทวรูป ๓ องค์ในทิศ ตะวันออก พระเทวรูป ๓๒ องค์ในทิศใต้ พระเทวรูป ๓๐ องค์ในทิศตะวันตก และพระเทวรูป ๔๐ องค์ในทิศเหนือ สร้างพระเทวรูปองค์หนึ่งไว้ที่ยุงข้าว อยู่รอบ แท่นบูชา ๑๐ องค์ อยู่ทิศทิศ ๔ องค์ อยู่ทิศสถานพยาบาล ๓ องค์ ที่ประตู สำคัญทั้ง ๔ ทิศ มีพระเทวรูป ๒๔ องค์ รวมพระเทวรูปทั้งหมด ๔๓๐ องค์ นอกนั้น เป็นพระเทวรูปที่สร้างไว้ตามเกาะต่าง ๆ จึงรวมเป็นพระเทวรูปทั้งหมด ๕๑๕ องค์

บทที่ ๔๔ - ๑๐๒ จารึกได้บอกชื่อวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ที่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๓ ทรงบริจาค ประจำวัน เพื่อบูชาพระผู้เป็นเจ้า

วัตถุสิ่งของ เช่น ข้าวสุก งา ถั่ว เนยเหลว นมข้น นมสด น้ำผึ้ง น้ำอ้อย น้ำมันงา และน้ำผลไม้เป็นต้น

เครื่องใช้อื่น ๆ เช่น เครื่องนุ่งห่ม กายาน ไม้จันทน์ ยางสน จี๊ผึ้ง เลื่อจีน เส้นไหม คนโท เงิน ทอง เพชรพลอย สัมฤทธิ์ ชาม เหล็ก ตะกั่ว

สัตว์ เช่น เพะ ม้า วัว

ปราสาทพระขรรค์ มีห้องเล็กทั้งหมด ๔๓๕ ห้อง มีประชาชนอาศัย ที่เป็น
อาจารย์ ๑ คน ผู้ช่วยอาจารย์ ๑๕ คน โยคีปฏิบัติธรรม ๓๐๘ คน ฝ้ายไสวะมี ๓๕ คน
รวมกับประชาชนอื่น ๆ มีมากถึง ๑,๐๐๐ คน

บทที่ ๑๑๔ – ๑๒๐ จารึกกล่าวว่า พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงสร้างพระรัตนตรัย ส่งไป
ประดิษฐานที่วิหารใน ๒๓ ตำบล เช่น ศรีขยราชธานี ศรีขยันตครี ศรีขยสิงหวดี ศรีขย
วีรวดี ละโว้ทยปุระ สุวรรณปุระ สัมพุทปัญญา ชยราชบุรี ศรีขยสิงหนบุรี ศรีขยวัชร
บุรี ศรีขยสคัมภบุรี ศรีขยราชคีรี ศรีขยวีรวดี ศรีขยวัชรดี ศรีขยกิตติบุรี ศรีขยเกษม
บุรี ศรีขยชาติบุรี ศรีขยสิงหคราม มัชฌมครามกะ สมเรนทรครามะ ศรีขยบุรี
วิหาโรตตรกะ ปุราवास

บทที่ ๑๒๑- ๑๒๓ จารึกกล่าวว่า พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗

ทรงสร้างพลับพลาที่พัก ๑๐ หลังไว้ริมสระน้ำโยชระ

ทรงสร้างที่พักคนเดินทาง ๕๗ หลัง ตามเส้นทางจากเมืองโยชระปุระ ไปสู่เมืองจัมปา

ทรงสร้างที่พักคนเดินทาง ๑๗ หลัง จากโยชระปุระ ไปสู่เมืองพิมาย

ทรงสร้างที่พักคนเดินทาง ๑๔ หลัง จากโยชระปุระ ไปเมืองต่าง ๆ เช่น ชยวดี

ชยสิงหวดี ชยวีรวดี ชยราชคีรี และที่เส้นทางอื่น ๆ อีก จารึกบอกว่า

รวมทั้งสิ้น ๑๒๑ หลัง

ที่พักคนเดินทาง จารึกใช้คำว่า วหุณิถุห เป็นภาษาสันสกฤต นักปราชญ์หลายท่าน
แปลต่างกัน แต่อยู่ในความหมายเดียวกัน เช่น แปลว่า เรือนไฟ หรือ เรือนมีไฟ แปลว่า ธรรม
ศาลา บางท่านแปลว่า บ้านมีไฟบ้าง ที่พักคนเดินทางบ้าง เรือนไฟบ้าง อคินิสาลาบ้าง
เรือนแสงบ้าง ศาลามีไฟบ้าง บ้านมีไฟบ้าง เรือนพักของผู้เดินทางบ้าง ที่พักคนเดินทางบ้าง
และอาคารที่พักบ้าง ทั้งหมดแปลมาจากศัพท์ว่า วหุณิถุหะ ทั้งนี้

บทที่ ๑๒๓ – ๑๒๕ จารึกกล่าวว่า พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ได้ทำสิ่งที่เป็นกุศลทั้งหมดเพื่อให้พระ
บิดาของพระองค์ข้ามพ้นวัฏสงสาร เพื่อความเสถียรแห่งพระธรรมในอนาคต จึงตรัส
แก่พระราชบิดาในอนาคตว่า “ ความสูญเสียบิดามารดานั้นทุกคนไม่สามารถจะลืมได้ ด้วย
เหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงสร้างกุศลทุกอย่างตามความประสงค์ของท่านทั้งสอง พระราชา
ทั้งหลาย ถ้าต้องการแสดงความกตัญญู ก็จงถนอมรักษาคุณธรรมให้คงอยู่ตลอดไป”

บทที่ ๑๑๕ ซึ่งเป็นบทสุดท้ายจารึกกล่าวว่า พระศรีวิกรมар โอรสของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ อีกพระองค์หนึ่ง เป็นผู้มีการศึกษา และเป็นนักรบ ได้เป็นผู้แต่งบทประพันธ์ในศิลาจารึกหลักนี้ ๐๐๐๐

๒.จารึกปราสาทบันทายฉมาร์ อยู่ในกลุ่มปราสาทศรีโสภณ ของกัมพูชา ข้อความจารึกได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ในรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ ว่า เมื่อภรรยาได้ทรยศทำการกบฏต่อพระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ ด้วยการใช้กำลังทหารเข้ายึดพระราชวัง ทหารที่รักษาพระราชวังพากันหลบหนีเอาตัวรอด **เจ้าชายศรีนทรกุมาร** โอรสของเจ้าชายชัยวรมันที่ ๗ ได้ทำการต่อสู้กับทหารกบฏ โดยมีทหารองครักษ์สองคน คือ **สัตยชักรรชุน** กับ **สัตยชักรัทธิรเทวปุระ** ได้ทำการต่อสู้กับพวกกบฏเพื่อช่วยเหลือเจ้าชาย จนตัวเองต้องเสียชีวิตในการต่อสู้ ส่วนเจ้าชายปลอดภัย ข้อความจารึกสรุปว่า ภายหลังเมื่อปราบพวกกบฏภรรยาได้ จึงได้มีการประทานความดีความชอบแก่ทหารองครักษ์ทั้งสองให้ดำรงตำแหน่งศรีนฤปสิงหวรมัน ส่วนบุตรของทหารทั้งสองให้ดำรงตำแหน่งสัตยชักรแทนบิดาของเขา

เนื้อหาของจารึกได้กล่าวถึง**เจ้าชายศรีนทรวรมัน**ได้เสด็จไปทำศึกสงครามกับจัมปา แล้วกลับมายึดป้อมปราการที่กษัตริย์จัมปาสร้างไว้บนภูเขาได้ จารึกบอกว่า เป็นอุบายของทหารจัมปาที่หลอกล่อให้เขมรไปยึดป้อมบนภูเขา เพราะทหารจัมปารอกำลังมาเสริมที่จะเข้าตีกองกำลังของเจ้าชาย เมื่อกองทหารของเจ้าชายลงจากภูเขาตามทางลาด ก็ถูกกองกำลังทหารจัมปาเข้าล้อมไว้ ข้อความจารึกบอกว่า เจ้าชายที่อยู่ในวงล้อมของข้าศึกจึงประกาศแก่ทหารของพระองค์ว่า “ สัตยชักรัทธิรเทวะ กับ สัตยชักรัทธิรทนะ (คงหมายถึงสัตยชักรรชุน กับสัตยชักรัทธิรเทวปุระ) ได้พลีชีพเพื่อป้องกันเจ้าชาย แม้เขาตาย แต่ชื่อเสียงยังปรากฏอยู่ในโลก เจ้าชายได้จัดพิธีไว้อาลัยและได้พระราชทานทรัพย์สินแก่ญาติของเขามากมาย พวกเขาเป็นตัวอย่างทหารในการปกป้องกัมพูชามีให้ตกเป็นของข้าศึก” เป็นข้อความสร้างกำลังใจทหารให้ทำการต่อสู้ตามแบบอย่างของวีรชนรุ่นพี่ และเจ้าชายศรีนทรวรมัน ก็น่าจะเสียชีวิตในการสู้รบครั้งนี้เอง

จารึกได้ให้ความสำคัญกับทหารที่เป็นวีรบุรุษอย่างสัตยชักรทั้งสองที่ยอมพลีชีพเพื่อป้องกันราชบัลลังก์และบุคคลสำคัญของชาติ ทั้งได้กล่าวถึงการสร้างเทวรูปของ**เจ้าชายพระศรีนทรกุมาร**ไว้ที่ท่ามกลางปราสาท และสร้างเทวรูปของสัตยชักรทั้ง ๔ (บิดา ๒ ลูก ๒) ไว้ที่ ๔ มุมของปราสาทบันทายฉมาร์ ซึ่งยังปรากฏอยู่ทุกวันนี้

๓ จารึกอาโรคยศาล ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ในประเทศไทยมี ๑๐ กว่าหลัก ทั้งที่ สมบูรณ์และไม่สมบูรณ์ ถ้าเป็นศิลาจารึกที่เกี่ยวกับการสร้างอาโรคยศาล เพื่อรักษาโรคที่กำลัง ระบาด ขนาดของหลักศิลาจารึกมีความสูงใหญ่ใกล้เคียงกัน จะมีข้อความเหมือนกัน ต่างกัน เฉพาะจำนวนวัตถุสิ่งของที่มอบให้แก่อาโรคยศาล และเจ้าหน้าที่ประจำอาโรคยศาลเท่านั้น ส่วนจารึกอื่น ๆ เป็นการถวายเป็นวัตถุสิ่งของแก่ศาสนสถานนั้น ๆ จารึกของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ที่พบในประเทศไทยปัจจุบันเท่าที่ทราบคือ

- ๑ จารึกปราสาทตาเมือนโตจ จังหวัดสุรินทร์
- ๒ จารึกบ้านปราสาท จังหวัดสุรินทร์
- ๓ จารึกพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
- ๔ จารึกด่านประคำ จังหวัดบุรีรัมย์
- ๕ จารึกที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสุรินทร์ ไม่ทราบที่มา
- ๖ จารึกบ้านหนองบัว จังหวัดชัยภูมิ
- ๗ จารึก ร.อ. ๔ ที่จังหวัดร้อยเอ็ด
- ๘ จารึก ร.อ. ๕ ที่จังหวัดร้อยเอ็ด
- ๙ จารึกปราสาทหินพิมายหลักที่ ๒
- ๑๐ จารึกคันฉ่องสัมฤทธิ์ ที่จังหวัดปราจีนบุรี
- ๑๑ จารึกเชิงเทียนสัมฤทธิ์ ที่จังหวัดปราจีนบุรี
- ๑๒ และจารึกอาโรคยศาลที่ชำรุดเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยอีกจำนวนมาก

เหตุการณ์สำคัญในรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ คือการเกิดโรคระบาดอย่างร้ายแรง ประชาชนได้รับความเดือดร้อนเป็นจำนวนมาก ดังข้อความจารึกที่อาโรคยศาลของพระองค์ ทุกหลักว่า “โรคทางกายของประชาชนนี้ เป็นโรคทางจิตที่เจ็บปวดยิ่ง (ของพระองค์) เพราะ ความทุกข์ของราษฎร แม้มิใช่ความทุกข์ของพระองค์ แต่เป็นความทุกข์ของเจ้าเมือง” เมื่อ พระองค์เป็นเจ้าเมืองจึงไม่อาจทนเห็นความทุกข์ร้อนของประชาชนได้ พระองค์จึงสร้างอาโรคย ศาลขึ้นทั่วประเทศเพื่อต่อสู้กับโรคที่กำลังระบาด คำว่า อาโรคยศาล หรือสถานพยาบาล มีมาก ถึง ๑๐๒ แห่ง มีศิลาจารึกกับอาโรคยศาลเกือบทุกแห่ง และข้อความจารึกเกือบเหมือนกันทุก ประการ คือเริ่มต้นด้วยบทนมัสการพระพุทธเจ้าในไตรภาคคือ พระธรรมกาย พระสัมโมกคกาย และ พระนิรมานกาย แล้วกล่าวถึงคุณสมบัติของพระไภยชัยคุรุโพธิสัตว์ พระสุรยไวยโรจนะ โพธิสัตว์ และพระจันทรไวยโรจนะโพธิสัตว์ ว่าผู้เอยนามของท่านก็สามารถหายจากโรคได้

ต่อมาข้อความจารึกกล่าวถึง การกิจการปราบโรคระบาดของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ด้วยการระดมหมอผู้เชี่ยวชาญในการใช้ยา เช่นเดียวกับกองทัพต้องใช้ทหารกล้าปราบข้าศึก พระองค์ จึงสร้างอาโรคยศาล และสุคนธาตย์ คืออาคารที่ประดิษฐานพระโพธิสัตว์ทั้งสาม เพื่อสร้างความสุขให้แก่ประชาชน หลังจากได้รับความทุกข์ความเดือดร้อน จากการช่วยกันทำสงครามปราบข้าศึก ทั้งจากภายนอกและภายในประเทศ ทั้งยังมีกรรมซ้ำเติมด้วยโรคระบาด ซึ่งจารึกกล่าวเปรียบเทียบกับ เหมือนนกลีลุค พระองค์จะแก้ไขทุกอย่างให้สงบเพื่อคืนความสุขให้แก่ประชาชน

ต่อมาจารึกกล่าวถึง จำนวนบุคลากรประจำอาโรคยศาลแต่ละแห่ง เช่น

๑ หมอ	๒ พยาบาล
๓ ผู้ช่วยพยาบาล	๔ เจ้าหน้าที่ธุรการ
๕ เจ้าหน้าที่ต้มยา	๖ เจ้าหน้าที่จ่ายยา
๗ เจ้าหน้าที่เบิกยา	๘ เจ้าหน้าที่ส่งยา
๙ เจ้าหน้าที่จ่ายสลาก	๑๐ เจ้าหน้าที่ให้สลิตี
๑๑ เจ้าหน้าที่ทำบัตร	๑๒ เจ้าหน้าที่โม้เภสัช
๑๓ เจ้าหน้าที่ตำข้าว	๑๔ เจ้าหน้าที่หุงต้ม
๑๕ เจ้าหน้าที่หาฟืน	๑๖ เจ้าหน้าที่ตักน้ำ
๑๗ เจ้าหน้าที่รับข้าวเปลือก	๑๘ เจ้าหน้าที่รักษาทรัพย์
๑๙ เจ้าหน้าที่รับฟืน	๒๐ เจ้าหน้าที่ทำความสะอาด
๒๑ เจ้าหน้าที่ดูแลอาโรคยศาล	๒๒ เจ้าหน้าที่หาดอกไม้
๒๓ เจ้าหน้าที่จัดพลีทาน	๒๔ เจ้าหน้าที่ประกอบพิธีบูชาญญ
๒๕ และพระโหราจารย์	

รวมทั้งได้ระบุชื่อสมุนไพร ที่ใช้เป็นยาประจำอาโรคยศาลแต่ละแห่ง จำนวนสิ่งของ เครื่องยา เครื่องใช้ และ จำนวนหมอ เจ้าหน้าที่แต่ละอาโรคยศาลแตกต่างกัน น่าจะขึ้นอยู่กับ อาโรคยศาลที่ใหญ่เล็กกว่ากัน จึงเปรียบเทียบจำนวนบุคลากรที่แตกต่างระหว่างอาโรคยศาลจาก จารึกบ้านปราสาท จารึกด่านประคำ และจารึกเมียนโตจ ดังนี้

ตารางเปรียบเทียบหมอและเจ้าหน้าที่ประจำอำเภอคลองยาศ

ที่	เจ้าหน้าที่	จาริกบ้าน ปราสาท	จาริกค่าน ประจำ	จาริกตา เมื่อนโต
๑	เจ้าหน้าที่ดูแลสถานพยาบาล	๔	๔	๔
๒	หมอประจำสถานพยาบาล	๒	๒	๒
๓	เจ้าหน้าที่ให้สถิติ	บุรุษ ๑ สตรี ๒	บุรุษ ๑ สตรี ๒	บุรุษ ๑ สตรี ๒
๔	เจ้าหน้าที่รักษาทรัพย์ รับข้าวเปลือก รับฟืน จำยา	บุรุษ ๒	บุรุษ ๒	ชำรุด
๕	เจ้าหน้าที่หุงต้ม จำยา หาดอกไม้มาบูชา ทำความสะอาด	บุรุษ ๒	บุรุษ ๒	บุรุษ ๒
๕	เจ้าหน้าที่ทำบัตร จัดพลีทาน จำยาสลาก หาฟืนต้มยา	บุรุษ ๒	บุรุษ ๒	ชำรุด
๖	เจ้าหน้าที่เดินส่งยาแก่หมอ ดูแลสถานพยาบาล	บุรุษ ๑๔	บุรุษ ๑๔	ชำรุด
๗	เจ้าหน้าที่ให้สถิติ (เพิ่มอีก)	บุรุษ ๑ สตรี ๑	บุรุษ ๑ สตรี ๑	บุรุษและ สตรี ๑๐ คน
๘	เจ้าหน้าที่โมเกสซ	สตรี ๖	สตรี ๖	บุรุษ ๑ สตรี ๓
๙	เจ้าหน้าที่ดำข้าว	สตรี ๒	ชำรุด	สตรี ๒
๑๐	เจ้าหน้าที่ให้สถิติประจำวัน	สตรี ๒	ชำรุด	สตรี ๔
๑๑	เจ้าหน้าที่ประกอบพิธีบูชาญ	๒	ชำรุด	
๑๒	โหราจารย์	๑	ชำรุด	
๑๓	รวมบุรุษ รวมสตรี	๓๒ -	ชำรุด -	๒๔ ๒๖
๑๔	รวมทั้งบุรุษและสตรี	๓๘	ชำรุด	๓๐

ตารางเปรียบเทียบสมุนไพร

ที่	ชื่อสมุนไพร	จารึกบ้านปราสาท	จารึกตาเมื่อนโตง	มาตราวัด ตวง	
๑	ผลตำลึง	-	๓		ผล
๒	กฤษณา	๕ ๖	๓ ๕	ปละ	ปละ
๓	ขี้ผึ้ง	- -	๒ ๑๒		ปละ ปละ
๔	เทียนขี้ผึ้ง	๓ ๓	๓- ๔ ๖	ปละ	ปละ
๔	น้ำผึ้ง	๔	๒	ปรัสตะ	
๕	น้ำมัน	๔	๒	ปรัสตะ	
๖	เนยใส	๑	๓	ปรัสตะ	กฤษะ
๗	ข้าวบาเลย์	-	๑		บาท
๘	ดีปลีผง	-	๑		บาท
๙	บุนนาค	๒	๑	บาท	
๑๐	จันทน์เทศ	๓	๒	ผล	
๑๑	การบูร	-	๑		
๑๒	ผลกระวานเล็ก	๑	๔	บาท	
๑๓	กำยาน	๑	๔	บาท	
๑๔	เกลือ	๑	๔	บาท	
๑๕	มหาหิงค์	๑	๔	บาท	
๑๖	ถั่วฝักยาว	-	๓		ฝัก
๑๗	น้ำตาลกรวด	๒	๑	ปละ	
๑๘	ตัวเหลือบ	๕	๓	ตัว	
๑๙	ยางสนชั้น	๑ -	๑ ๑๒	ปละ	ปละ
๒๐	ดอกไม้	๑๐๐	๑๐๐	ดอก	
๒๑	ผลกระวานใหญ่	-	๒		กฤษะ

๒๒	จิงแห้ง	-	๒		ฤทธิ์
๒๓	พริกไทยขาว	๒	๒	ประสิทธิ์	ฤทธิ์
๒๔	ผักทอดยอด	๒	๒	สรณะ	
๒๕	อบเชย	๑ ๑ / ๒	๑	กำมือ	
๒๖	กระเทียม	๑	๑	บาท	ปละ
๒๗	มิตรเทวะ	๑	๓	บาท	
๒๘	พริกขี้หนู	๓	-	ฤทธิ์	
๒๙	พุทรา	๑	๑	ประสิทธิ์	ลูก
๓๐	น้ำดอกไม้	-	๓		ฤทธิ์

ตารางเปรียบเทียบสิ่งของที่มอบแก่อาสาสมัคร

ที่	ชื่อสิ่งของที่มอบ	จาริกบ้านปราสาท	จาริกตามเอนโด	จาริกพิมาย	มาตรวัด ตวง
๑	อาหารโค	๒	๑	-	ปละ
๒	ผ้าลายดอกสีแดง	๑	๑	-	ผืน
๓	ผ้าห่มสีขาว	๖	๒	-	ผืน / คู่
๔	ข้าวบูชาเทวรูป	๑	๑	-	โพนระ
๔	เสื่อยาว	-	๓	-	ตัว
๕	สิ่งของ(ผ้า)ขาว ๑๐ สอก		๓	-	คู่
๖	ผ้าขาว ๕ คืบ	-	-	๓	คู่
๗	ภาชนะดินเผา	๕	๕	๓ + ๕	ใบ
๘	ข้าวสาร	-	-	๒ + ๒	กัญญิกา
๙	เสื่อผ้าขาว ๑๐ คืบ	ชำรุด	๓	๑๒	คู่
๑๐	เครื่องแต่งตัว ๕ คืบ	-	๑๒	๑๕	คู่
๑๑	เสื่อยาวอีกชุด	-	-	๓	ตัว
๑๒	ข้าวสารอีก	-	-	๑๒	ขาริกา
๑๓	กำยาน	๑	๔		บาท

๔ จารึกปราสาทตาพรหม พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ สร้างเพื่ออุทิศแก่พระมารดา คือ พระนางชัยราชจุตามณี ตามคติของพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเปรียบพระองค์เองเหมือน พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร เปรียบพระมารดาเหมือนพระนางปรัชญาปารมิตา จากนั้น ข้อความจารึกกล่าวถึงการสืบเชื้อสายของพระองค์ว่า พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ มีพระราชธิดา คือ พระนางชัยราชจุตามณี ซึ่งเป็นมารดาของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ส่วนพระบิดาของพระองค์ คือ พระเจ้าธรณินทรวรมันที่ ๒ พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ มีพระเชษฐา คือ พระเจ้ายโศวรมันที่ ๒

ต่อจากนั้น ข้อความจารึกตาพรหมได้กล่าวถึงการทำศึกสงครามกับจัมปาจนได้ชัยชนะ แล้วกล่าวถึงการมอบบุคคลให้ปฏิบัติหน้าที่ดูแลปราสาทว่า ต้องใช้คนและทรัพย์จากหมู่บ้าน ต่าง ๆ ถึง ๓,๑๔๐ หมู่บ้าน ใช้คนงานถึง ๗๕,๓๖๕ คน ในจำนวนนี้ มีพระผู้ใหญ่ ๑๘ รูป เจ้าหน้าที่ประกอบพิธี ๒,๗๔๐ คน ผู้ช่วยเจ้าหน้าที่ประกอบพิธี ๒.๒๐๒ คน นางฟ้อนรำ ๖๑๕ คน ส่วนทรัพย์สิ้นเครื่องใช้ที่มอบให้แก่วัดมีงานทองคำ ชุดเงินเพชรพลอย ไข่มุก อ่าง ผ้าคลุม เติง ร่ม จำนวนมาก ของบริภคและเครื่องใช้อื่น ๆ เช่น เนย นม น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ไม้จันทน์ การบูร เสื้อผ้า และ รูปปั้นต่าง ๆ จำนวนมาก ที่พระองค์ทรงบริจาคให้แก่วัด แห่งนี้

QQQQ

บทสรุป

ประโยชน์ที่ได้จากการศึกษาจารึกของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ คือ

- ๑ ทำให้ทราบประวัติโบราณสถานหลายแห่งว่า พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เป็นผู้สร้าง
- ๒ ทำให้ทราบภูมิหลังของการรักษาพยาบาลในสมัยโบราณ
- ๓ ทำให้ทราบประวัติของการสร้างพระเทวรูปในสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗
- ๔ ทำให้ทราบขอบเขตความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาเถรวาทในยุคสมัยนั้น
- ๕ ทำให้ทราบชื่อสมุนไพร่ที่ใช้เป็นยาได้ระดับหนึ่ง
- ๖ ทำให้ทราบประวัติศาสตร์ของอาณาจักรขอมสมัยโบราณ

คำจารึกด้านที่ ๑

๑	นโม วุฑธาย นิรัมमाण	ธรรมสามโกคมุรุตตเย
๒	ภาวาททวยาติโต	ทวยาตมาโยนิราตุมกะ
๓	ไภษชยคุรุไวฑูรย	ปรภราชชินนเม
๔	เกษมาโรคยาณิ ชนุชนุเต	เขนนามาปิ สกณฺวตาม
๕	ศรีสุรยไวนอนจนุทโรจ	ศรีจนุทไวโรจนโรหิณิสะ
๖	รุชานุทธการาปหเรปรุชานา	มุนินุทรมโรรชชตามุปานุเต
๗	อาสินุณฤปศุศรีธรณินุทรวรม	เทวตุมชศุศรีชวรมทเว
๘	ชาโตชยาทิตยปรุศุวร่า	เวทามวไรเกนุทภิราปตราชยะ
๙	นิศุเศรราชนุยสีโรวตส	ปาตามวชสฺสยติสํหฤตาริ
๑๐	ปรุยคุรหิตุสทกณฺรตนุญ่า	ชตฺกิริตติหาร่า วสุธางคณ่า
๑๑	สทามุทาวุฑธิตทานวาริ	สฺสททาน วุฑธิปฺริยสํปทาณเย
๑๒	อิชฺญายาห ไวะ กุณฺธิสุราริกานโต	ยะกณฺณณกลโปปฺยวทาตวณฺ
๑๓	โยภยรฺธิตำภูปติภิริทราป่า	ลภฺมิมุเปกษยสววมภฺยเปตาม
๑๔	ทิกษุทรรต่า หุลาทยติ สุมกิริตติ	มโห วิจิตฺรารุจิรินุทริยานาม
๑๕	ยํวิภยช ฆามนา วิจิตฺปิ นาเถ	วุฑฺธเววกานฺตยา วิจิตฺตณฺกามม
๑๖	ศุจนฺตยชนฺโตยนิชนามสารุถ	วนุทิกฤตาริปรุमतะ ปรุจกรุ
๑๗	ปฺณยาณฺชะ กุณฺธิณตยาณฺเคนฺตเย	กษยงคตาณฺกษยวตฺปรุชายาม
๑๘	ปรุชปาติะ ปรุราคฺยวตฺวิเตเน	โยภยตฺติรฺติปฺรณวณฺย่า สมฤทฺธาม
๑๙	ปฤทฺธยาสุวรฺคคิกฤต่าปฤถวิ	มตฺวามรณทฺยตาม
๒๐	มรฺตฺยานามมรฺตฺวาย	โยทิสทฺทณฺชามฤตม
๒๑	ปฺมยงกฤตฺกฤตฺกฤตฺย	ปฺรณางคํ โยภโรทฺทณฺม
๒๒	ราชไวฑูยาจิกิตฺสยาณฺริ	ภงฺคนตฺริยฺคโทษตะ
๒๓	ชิตฺวานุยโคปติวณฺ	ไสฺวารนตฺริภูวณางคเน
๒๔	ชณฺมกเต นินทฺนุชิริ	วฤโยชตฺปฺมกฺลิกฤตตะ

ด้านที่ ๒

๑	เทหินานุเทหโรโคย	ยมนโรโครชตฺตราม
๒	รายณฺรทฺชะหิภฺรตฺถณนา	นุทฺชะชนุทฺชะชนฺตนาตฺมณะ
๓	อายูรฺวเวทาสฺตฺรเวทฺษุ	ไวฑูยวํรฺววิสารไทะ
๔	โยฆาตยทฺรายนฺรฺรุโช	รุชาริณฺเกษชยาณฺไระ
๕	สรวเวฆามปฺราธานฺย	สฺสรววตะ ปฺริโสชฺชน
๖	ยฺคาปฺราธเน รุชา	มปฺราธานฺยวฺโยชชยต

๓	สาโรคุยศาลั ปรีโต	ไภยชยสุกด้วยธาตุ
๔	สารทุณณชิเนารสาณุขัย	สุสทาสนาไดยปชาารุขาม
๕	สวุทธาทิหมาโรคุย	ศาลั สสุคตาลยม
๑๐	ไภยชยสุกคณโจปา	เทหามวรหฤทินุทนา
๑๑	โส ตัญญูปติเมจาตุร	โรคินา โรคมาติเนา
๑๒	ศรีมนเตาสูรายจนุทราทิ	ไวโรจนชินาคุมเขา
๑๓	จิกิตุสุยา อตุรจตุวาโร	วรุณา เทวา ภิชเขา ตโยะ
๑๔	ปุมานกะ สุตริเยจเทว	เอกสะ สฐิติตายิเนา
๑๕	นิธิปาเลาปุมางเสา เทวา	เกษชานา วิภาชเกา
๑๖	ครุราหเกา วุทธิกาณฐานา	นุตททายิกยะ ปุริตัญญิตา
๑๗	ปาจเกา ตูปุมางเสาเทวา	ปาไตไรทกทายิเนา
๑๘	ปุยุปทรภหเราทเว	วสเตศจ วิโสธเกา
๑๙	เทวาชชณูทาทิเนาปตุตร	กาเรปตุตรศลากโยะ
๒๐	ทาดาราวลไภยชย	ปาเกนุชนหเราวุเกา
๒๑	นราศจุตรทศาโรคุย	ศาลา สัมภุณณะ ปุณะ
๒๒	ทาดารไภยชชานาณจ	มิศราทวาวิสดีสุตเต
๒๓	เตชามาโกเน โนนาริ	ไจกสะ สฐิติตายินะ
๒๔	วาริสนตาปไภยชย	เปยการุยยสตุษฏฐสุตริยะ

คำจารึกด้านที่ ๓

๑	เทวตุวิริหุขวมาตินุเยา	ดาอษณุปินุทิตาสะ สุตริยะ
๒	ดาสนาตุสฐิติตายินุยะ	ปรตุยกั โยมิตาเว
๓	ปุณะ ปินุทิกฤตาสตุเตตุ	ทวาตรีศตุปริจารตาสะ
๔	ภูโยษฏานวตีสสุรวเว	ปินุทิตาสตุฐิติตาสุสสมา
๕	ตณทุลาเทวปฐางคา	เอกโทธรรมา ทินเนทิเน
๖	เศษายชณูอะ ปรุทธาตุยา	โรคิกยะ ปรุติวาสรุม
๗	ปรุติวรุษนตุวิทึ คุราหุขั	ตุริษภกฤตวัฏฏปเตรนิธะ
๘	ปรตุยเกณไจตุรปุณณมย้า	ศุราทุธะจาปุยตุตารายณ
๙	รกตานุคชาลวเสน	เมกธะตามุรานิชฏ
๑๐	เทว โคภิกุเย ปณจปลั	ตกั กฤษณนา จ ตาวดี
๑๑	เอกะ ปณจปลสฺสสิทฐ	ทีปเอก ปลาสะ ปุณะ
๑๒	จตุวาโร มฐณะ ปรุสฐา	สตุรยะ ปรุสฐาสติลสย

๑๓	มฤคัม ปรสฺสโธถโภษชโย	ปิปปลิเรณฺฑีปฺยคม
๑๔	ปฺนุณาคณฺเจกสฺส ปาท	ทฺวยณฺชาตฺถิผลตฺตรม
๑๕	หิงฺกุณฺยาริ ตฺโตตฺถชีรณ	เมโถกณฺโฆกปาทกม
๑๖	ปณฺจวิมฺ.....ตฺถกปฺริ	สฺรกฺกรายาเย ปลทฺวยม
๑๗	ทงฺทงฺสาขยงฺจระ	ปณฺจายาตา อโถกส
๑๘	ศฺรีวาสนฺจณฺทณฺฐานโย	สฺตปฺมุปฺ ปลํ สฺมถตม
๑๙		มริจํ
๒๐	ปฺตฺเตกเมกสฺส ปรสฺสเฐา	เทวาทฺปรจิวฺลสฺรชฺสปา
๒๑	ตฺวกฺสารถมฺมุญฺหิเย ปณฺยาสฺต	จตฺวาริณฺสฺตปฺรกลฺปิเต
๒๒	ทารุณิทาทฺวยณฺจถ	สารถุโธกปฺลเมกส
๒๓	กนฺทงฺหลายชนฺสยงฺเทว	ทารุณฺชโย ปฺรกลฺปิตม
๒๔	เอกปาโถก ปลโก	มิตฺตรเทวเย ปฺรกลฺปิเต

คำจารึกด้านที่ ๔

๑	อโถกโสมมฺฐุทฺเธา	คฺวุตฺตรมณิเตา
๒	เอกะ ปรสฺสสฺสฺเสาวีร	นิรสฺยปฺริกลฺปิเต
๓	เทวาทฺจเภา ตทฺถณฺก	ไสฺยจกฺสฺเต ฐรณฺมธาริณ
๔	ตฺรโยนิ โยชฺยาสฺสฺสฺรราช	วิหาราฐยาปเกน จ
๕	วรุณฺยวเรตฺตวิทฺนฺเตนุ	ปฺรตฺเตกํ ปฺริกลฺปิตม
๖	ดาวุปาโตยฺทวาทส	ยฺฐาทสฺสกรายา ปทา
๗	ท นวสฺตนา	วาสานุทสฺสปณฺจ จ
๘	กฏฺฏิกํ ปฺนุญ ปาตฺร	ตฺริตฺตยณฺตรา ปฺมุญ สฺมถตม
๙	เทยาทฺวาทสฺสวรุณฺยสฺจ	ตณฺทูลานามโถกส
๑๐	ตกฺเกตฺติปฺลเก	เทยเกณฺณณฺตฺตยณฺทปฺลา
๑๑	วทณฺยวณฺทาทฺสโรปฺปราช	ปฺรชารตฺจินฺตฺตยณฺทารุณฺทว
๑๒	ภฺโยปฺยเสายจตฺตยณฺชฺสฺริ	ปฺรทิตฺตสฺเต กมฺวชฺรราชสีหาน
๑๓	กถตฺม มโยตฺตสฺสฺสฺสฺสฺสฺส	สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
๑๔	ปฺนุญสฺย กรตฺเต ผลภาทฺปรกฺษณฺ	สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
๑๕	โยราชธานฺยานฺนิหิตะ ปฺรทฺเตว	สฺนตฺริสฺสเภาตฺตณฺนิโยชนิเย
๑๖	น เปรมิตฺตวยา อิทฺถมฺมการาย	กราทิตฺตเนยฺจณฺชฺสฺสฺส
๑๗	ปฺรตฺตยทฺโรทฺยา อปฺปเทหิณฺสฺเต	นทณฺชานิเย อิทฺธิเยปฺริวิญฺญาย
๑๘	เต ทณฺชานิเยสฺสฺสฺสฺส	ยา ปฺรณฺธิ หีสานิรตา อิทฺธิสฺสฺส

๑๙	ชกพิศาตยรุตตยสุสราชา	ปุนรวภาษปรัณิธานเมตต
๒๐	ภาววธิมคฺณานฺตํ สมนฺตํ	มุตตาร เขยฺ สุกฤเตน เตน
๒๑	เย กมฺวฺเชนฺทฺราเส กุสฺลนฺรุตํ	อิมํ ปฺรตอชฺฐํ มม รกฺษิตาระ
๒๒	เต สานฺวยานฺตะ ปฺรมนฺตฺริ	มิตฺตฺรานิรามยฺ โมกฺษปฺริ ลเกรณ
๒๓	นนานาทิวายํคฺนาภิรวุจิจ	รติภิรฺภูริทิวาย ปโกไค
๒๔	รฺทิเวยฺยรฺทิเวยฺ เทหา ทิว	ทิตฺทนุชาสฺสเดชสํ เตชยนฺตะ
๒๕	ทารุณฺณนิทฺวาสมนฺตาท	จลิตฺมนิสํรฺกฺษยาสฺวะ ปฺรยาเน
๒๖	เขนิเศรณิ ภริยฺยนฺตฺย	กุสฺลทลนํ ปุณฺณเมตฺตณฺมทียม ๐๐

คำแปลด้านที่ ๑

- โศลกที่ ๑ ขอความนอบน้อมจงมีแก่พระพุทธเจ้า ผู้มีนิรมาณกาย ธรรมกาย และสัมโพธิ์กาย ผู้ล่วงพ้นภาวะและภาวะทั้งสอง ผู้มีอาตมอันเป็นเป็นสอง และผู้หาอาตมอันมิได้
- โศลกที่ ๒ ข้าพเจ้าขอนมัสการพระชินะ ผู้เป็นพระราชแห่งรัศมี คือพระไภษัชยคุรุไวฑูรยะ เพราะพระองค์ จึงเกิดความเกษม และความไม่มีโรคแก่ประชาชน ผู้ฟังอยู่แม้เพียงชื่อ(ของพระองค์)
- โศลกที่ ๓ พระศรีสุรยไวโรจนจันทโรจ และพระศรีจันทรวโรจนโรหิณีสะ ผู้จัดความมีดีคือโรคของประชาชนของจนชะที่เชิงเขา คือ (พระบาทของ)พระพุทธเจ้า
- โศลกที่ ๔ ได้มีพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่งนามว่า ศรีชัยวรมัน ผู้เป็น โอรสของพระเจ้าธรณินทรวรมัน ผู้ประสูติแต่เจ้าหญิงแห่งเมืองชยาทิตยปุระ ผู้ได้รับราชสมบัติเพราะพระจันทร์ที่ประเสริฐบนท้องฟ้า คือ พระเวท
- โศลกที่ ๕ พระองค์ผู้มีพระบาทเหมือนดอกบัว เป็นเครื่องประดับเหนือเศียรของพระราชทั้งหลาย ผู้มีศัตรูที่พระองค์ทรงชนะแล้วในสงคราม ได้รับแล้วซึ่งสตรีคือแผ่นดิน ผู้นำไปซึ่งเกียรติของพระองค์ ผู้มีรัตนะ คือ คุณความดีเป็นเครื่องประดับ
- โศลกที่ ๖ ผู้มีสายน้ำคือทานที่พระองค์ให้เพิ่มขึ้น ด้วยความเปลิดเพลินในกาลทุกเมื่อ ผู้มั่งคั่งด้วยทรัพย์สมบัติ คือทานและความเจริญรุ่งเรือง ผู้เป็นที่รักแห่งศัตรูของเทพที่พระองค์ทรงให้ลำบากแล้วด้วยเครื่องสังเวท แม้เป็นเหมือนพระกฤษณะแต่มีวรรณะขาว
- โศลกที่ ๗ พระองค์ยังลัทธิ ผู้อันพระราชทั้งหลายปรารถนาแล้ว แต่ได้โดยยาก ผู้ทรงอุเบกขา ซึ่งเข้ามาใกล้แล้ว และยังนางกิริติผู้ต้องไปในทิศทั้งหลายให้ยินดีแล้ว ช่างน่าอัศจรรย์จริงหนอ ความงามอันวิจิตรแห่งอินทรีทั้งหลาย
- โศลกที่ ๘ สตรีทั้งหลาย ผู้มีศัตรูอันตนไหว้วแล้ว แม้สามีพ่ายแพ้(ถูกชนะ)แล้ว เพราะรัศมีขณะทีเห็นพระองค์ ได้สละความโสภะเศร้า เพราะรู้ว่าแม้กามเทพก็พ่ายแพ้ต่อความงามของพระองค์ จึงได้กระทำนามของตนให้มีความหมาย

- โศลกที่ ๕ เมื่อประชาชนมีโรคประสบความหายนะ ตามภาวะแห่งกรรมด้วยการสิ้นบุญแห่งอายุ พระองค์ผู้เป็นพระราชา ได้สร้างโคที่สมบูรณ์ทั้งสาม เพื่อประกาศยุคอันประเสริฐ
- โศลกที่ ๑๐ พระองค์คิดแล้วว่า แผ่นดินถูกทำให้เป็นสวรรค์ด้วยความรุ่งเรือง ทั้ง ๆ ที่ถูกทำให้สกปรก ด้วยความตาย จึงแนะนำน้ำอมฤต คือเกษัณแก่นุญย์ผู้ที่จะต้องตายเพื่อความไม่ตาย
- โศลกที่ ๑๑ พระองค์ประสบความสำเร็จ ด้วยการกระทำกิจที่ควรกระทำ คือ ได้กระทำลียุคให้เป็นโคที่มีขาหักแล้ว เพราะโทษแห่งยุคทั้งสาม ให้มีร่างกายเต็มบริบูรณ์ ด้วยรักษาของแพทย์หลวง
- โศลกที่ ๑๒ เพราะโคนั้น ถูกทำให้สมบูรณ์แล้ว หลังจากชนะโคของเจ้าเมืองอื่น ๆ จึงแผดเสียงร้อง กึกก้อง จนปรากฏในสามโลกด้วยความทรง

คำแปลด้านที่ ๒

- โศลกที่ ๑ โรคทางกายของปวงชนนี้ เป็นโรคทางจิตที่เจ็บปวดยิ่ง (ของเจ้าเมือง) เพราะความทุกข์ของราษฎร แม้มิใช่ความทุกข์ของพระองค์ แต่เป็นความทุกข์ของเจ้าเมือง
- โศลกที่ ๒ พระองค์พร้อมด้วยแพทย์ทั้งหลายผู้กล้าหาญ และคงแก่เรียนทั้งอายุรเวททั้งอัสตรเวท ได้ฆ่าศัตรู คือโรคของประชาชนด้วยอาวุธ คือ เกษัณ
- โศลกที่ ๓ เมื่อพระองค์ได้ชำระล้าง โทษของประชาชนโดยทั่วถึงแล้ว ได้ชำระล้างโทษของโรคทั้งหลาย ด้วยโทษแห่งยุค
- โศลกที่ ๔ พระองค์ได้สร้างสถานพยาบาล และรูปพระโพธิสัตว์โกษัณขุรุตศุต พร้อมกับรูปพระชินรสทั้งสองโดยรอบ เพื่อระงับโรคของประชาชนตลอดไป
- โศลกที่ ๕ พระองค์ได้สร้างสถานพยาบาลหลังนี้ และรูปพระโพธิสัตว์โกษัณขุรุตศุต รวมทั้งวิหารของพระสุคต ด้วยดวงจันทร์ คือ พระเหตุทัยนทอองฟ้า ได้แก่พระวรกายอันละเอียดอ่อน
- โศลกที่ ๖ พระองค์ได้สร้างรูปจำลองพระไวโรจนชินเจ้าที่ขึ้นต้นด้วยสุริยะและจัน ทนะอันงดงามนี้ ให้เป็นผู้ทำลายโรคที่ประชาชนเป็นกันอยู่ในที่นี่
- โศลกที่ ๗ เพื่อการรักษาพยาบาลในสถานที่นี้ จึงให้มีผู้ดูแลสี่คน แพทย์สองคน บรรดาเจ้าหน้าที่ทั้งหลาย มีสามคนคือ บุรุษหนึ่งคน สตรีสองคน เป็นผู้ให้สติ
- โศลกที่ ๘ ผู้มอบสถานพยาบาลหลังนี้ ได้แต่งตั้งบุรุษสองคน ให้เป็นผู้ดูแลรักษาทรัพย์ เป็นผู้จ่ายยา และเป็นผู้รับข้าวเปลือกพร้อมทั้งฟืน
- โศลกที่ ๙ ส่วนบุรุษอีกสองคนเป็นผู้หุงต้ม เป็นผู้ดูแลรักษาและจ่ายน้ำในสถานที่นี้ ทั้งเป็นผู้หาดอกไม้และหญ้าบูชาญ รวมทั้งเป็นผู้ทำความสะอาดสถาน
- โศลกที่ ๑๐ บุรุษอีกสองคนเป็นผู้จัดพลีทาน เป็นผู้ทำบัตร จ่ายบัตรสลาก รวมทั้งเป็นผู้หาฟืนเพื่อต้มยา
- โศลกที่ ๑๑ บุรุษทั้งสิบสี่คนเป็นผู้ดูแลรักษาสถานพยาบาล และเป็นผู้ส่งยาแก่แพทย์ จึงรวมเป็นยี่สิบสองคน

- โคลกที่ ๑๒ บรรดาบุคคลเหล่านั้น รวมทั้งบุรุษคนหนึ่งสตรีคนหนึ่ง แต่ละคนเป็นผู้ให้สถิติ ส่วนสตรีอีกหกคนเป็นผู้โหม่เกยซ์ที่สันดาปด้วยน้ำแล้ว
- คำแปลด้านที่ ๓
- โคลกที่ ๑ ส่วนสตรีอีกสองคนเป็นผู้ดำข้าว สตรีเหล่านั้นรวมเป็นแปดคน บรรดาสตรีที่ให้สถิติเหล่านั้น แต่ละวันใช้สตรเพียงสองคน
- โคลกที่ ๒ ส่วนบุรุษธรรการันบรมกัน ได้สามสิบสองคน รวมคนทั้งหมดได้เก้าสิบแปดคน ซึ่งเป็นเช่นเดียวกับผู้ให้สถิติ
- โคลกที่ ๓ ข้าวสารสำหรับเป็นเครื่องบูชาเทวรูปวันละหนึ่ง โทณะทุกวัน เครื่องพลีทานที่เหลือ ฟังจัดให้แก่ผู้มีโรคทุกวัน
- โคลกที่ ๔ ทุกปี สิ่งเหล่านี้ควรถือเอาจากคลังของพระราชาสามเวลา แต่ละอย่างควรให้ในวันเพ็ญเดือนจิดระ และในพิธีสราท ในกาลที่พระอาทิตย์ล้อยไปทางทิศเหนือ
- โคลกที่ ๕ เครื่องนุ่งห่มที่มีชายสี่แฉงหนึ่งผืน ผ้าสีขาวหกผืน อาหารโคสองปละ เทียน ใจห้าปละ เทากับปฤษณาเป็นสิ่งที่ควรให้ทุกวัน
- โคลกที่ ๖ เทียนจีผึ่งอีกเจ็ดปละ (คือ หนึ่งปละ ห้าปละ และหนึ่งปละ) น้ำผึ่งสี่ปรัสตะ น้ำมันสามปรัสตะ เป็นสิ่งที่ควรให้ทุกวัน
- โคลกที่ ๗ เนยใสหนึ่งปรัสตะ เกยซ์ที่ทำให้ร้อนด้วยพริกผง และบุนนาคก็เท่ากัน แต่ละอย่างหนักสองบาทและจันท์เสสามผล
- โคลกที่ ๘ มหาหิงค์ เกลือ ผลกระวานเล็ก และกำยาน แต่ละอย่างหนักหนึ่งบาทห้า.....น้ำตาลกรวดสองปละ
- โคลกที่ ๙ แต่ละอย่างมีสัตว์ที่ชื่อว่าเหลือบนับให้ได้ห้าตัว ไม้จันท์ ยางสนขึ้น และเมล็ดธานีดอกไม้หนึ่งร้อยดอก รวบรวมให้ได้หนึ่งปละ
- โคลกที่ ๑๐พริกไทยแต่ละอย่างสองปรัสตะ และผักทอดยอดสองปละ
- โคลกที่ ๑๑ อบเชยหนึ่งกำมือครั้ง ส่วนใบไม้กำหนดให้มีสี่สิบใบ ทารวเจทสอง(น่าจะหมายถึงต้นเทพทาโร) แต่ละอย่างให้หนักหนึ่งปละครั้ง
- โคลกที่ ๑๒ น้ำกะเทียมรวมทั้งเปลือก ตามที่กำหนดไว้ มิตรทเวะ กำหนดไว้หนึ่งบาทกับหนึ่งปละ
- คำแปลด้านที่ ๔
- โคลกที่ ๑ สิ่งของแต่ละอย่าง มีน้ำผึ่งและพริกจีหนูนับได้สามกฤษะ ส่วนพุทรากำหนดไว้หนึ่งปรัสตะ
- โคลกที่ ๒ ผู้ประกอบพิธีบูชาขัญสองคน ผู้เป็นโหราจารย์หนึ่งคน คนทั้งสามเหล่านั้น ต้องเป็นผู้ทรงคุณธรรม อยู่ในการบัญชาของบรมครูแห่งศรีราชวิหาร
- โคลกที่ ๓ บรรดาสิ่งเหล่านั้น แต่ละอย่างให้ ใดกำหนดไว้ทุกปี(ผ้า)ขาวสิบสองกำจนวนสิบสองคู่

- โศลกที่ ๔ ฝ่ายชาวเก้าสิบจำนวน.....ภาษาชนะดินุกที่เหมาะสม ซึ่งบรรจุได้สิบกัญญิกา และห้ากัญญิกา
จำนวนเก้าใบ
- โศลกที่ ๕ แต่ละอย่าง มีข่าวสารจำนวนสิบสองขาริกาเทียบใจ ที่ควรให้จำนวนสามปละ ส่วน
กฤษณาจำนวนหกปละ
- โศลกที่ ๖ พระราชาแม้เป็นผู้นำในหมู่มุขีจิตใจโอบอ้อมอารีทั้งหลาย ผู้มีความคิดที่ต้องการกระทำให้
เกิดขึ้น เพราะความห่วงใยในประโยชน์ของประชาชน พระองค์จึงได้ขอยุ่เสมอกับพระ
ราชสิงหะแห่งเมืองกัมพู และพระองค์ผู้ประเสริฐได้ประทานให้แล้ว
- โศลกที่ ๗ สิ่งที่เขาพบเจ้า ได้กระทำแล้ว เป็นสิ่งที่กระทำดีแล้ว สิ่งนี้เป็นของท่าน อันท่านทั้งหลายพึง
รักษา เพราะ สิ่งนี้นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวว่า ผู้รักษาเป็นผู้มีส่วนแห่งผลที่ยอดเยี่ยมของ
ผู้กระทำบุญ
- โศลกที่ ๘ มนตรีใดอยู่ในราชธานี มนตรีคนนั้นเอง ควรได้รับการแต่งตั้งในตำแหน่งผู้ปกครอง
เจ้าหน้าที่ในที่นี้ เจ้าหน้าที่อื่นไม่ควรถูกส่งมาที่นี่ รวมทั้งการเก็บภาษีและงานอื่น ๆ ด้วย
- โศลกที่ ๙ ชนเหล่าใดเข้ามาในที่นี้ ชนเหล่านั้นแม้จะมีโทษหนัก ก็ไม่ควรถูกลงโทษ แต่ชนเหล่าใด ที่
อาศัยอยู่ที่นี้ ชอบทำร้ายผู้อื่น ชนเหล่านั้นควรถูกลงโทษ และไม่ควรยกโทษให้
- โศลกที่ ๑๐ พระราชาพระองค์นั้น ผู้ปรารถนา(จะมอบ)ความสุขและประโยชน์อย่างยิ่งแก่ชาวโลก ได้
กล่าวคำปณิธานนี้อีกครั้งหนึ่งว่า พระจะยังสรรพสัตว์ทั้งหลายที่จมนลงในมหาสมุทร คือ ภพ
ให้รอดพ้นไปได้ ด้วยการทำความดีนั้น
- โศลกที่ ๑๑ เจ้าแห่งกัมพูเหล่าใดที่ใส่ใจต่อกุศล เป็นผู้รักษาคัมภีร์ของสิ่งประดิษฐ์นี้ของข้าพเจ้า เจ้า
แห่งกัมพูเหล่านั้น พร้อมด้วยครอบครัวและ มนตรีในเมืองที่เป็นมิตร จงเป็นผู้สมบูรณ์ด้วย
โมกษะ อันเป็นบรมสุข
- โศลกที่ ๑๒ ด้วยเครื่องอุปโภคที่เป็นทิพย์มากมาย อันเป็นที่ผลิตเพลิน ตกแต่งด้วยนางเทพธิดาต่าง ๆ ที่
ยินดีด้วยความสุข เขาเหล่านั้นจะชนะภัยทั้งหลายด้วยอำนาจกายทิพย์ และจะรุ่งเรืองใน
สวรรค์
- โศลกที่ ๑๓ ท่านผู้ไม่มีอะไรเป็นของตนเอง หลังจากได้นำสิ่งที่ไม่มั่นคงไปสู่ความมั่นคงในอนาคต
พึงรักษา(ความดีนี้)ไว้ทั้งกลางวันและกลางคืน ส่วนผู้ที่คิดจะทำลายอกุศลให้เป็น(ฐาน)
ของชีวิต ข้อนี้นับว่าเป็นบุญของข้าพเจ้ายิ่งแล้ว

๐๐๐

ประวัติวิทยากร
นายชะเอม แก้วคล้าย

- ๑ **มาตุภูมิ** บ้านหารเทา อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดพัทลุง
- ๒ **ปัจจุบัน** บ้านเลขที่ ๓๑ / ๒๕ ซอย ๒๐ ถนนบรมราชชนนี เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ๑๐๑๓๐
โทรศัพท์ ๐๘๖ ๐๑๗ ๗๓๐๖ Email: Chaame.k@gmail.com
- ๓ **ประวัติการศึกษา**
 - ๒.๑ เปรียญธรรม ๖ ประโยค สำนักวัดคูหาสวรรค์ จังหวัดพัทลุง
 - ๒.๒ พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาปรัชญาศาสนา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 - ๒.๓ M.A. ภาษาสันสกฤตและจารึก มหาวิทยาลัย BARODA ประเทศอินเดีย
- ๔ **ปัจจุบัน** ข้าราชการบำนาญ
 - กรรมการวิชาการราชบัณฑิตยสภา
 - อาจารย์พิเศษที่มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
 - กรรมการตรวจแบบเรียน วิชาภาษาไทยของ สพฐ.
 - กรรมการคัดเลือกหนังสืออ่านนอกเวลาระดับประถมและมัธยมของ สพฐ.
 - กรรมการพิจารณาตัดสินการประกวดหนังสือสารคดีดีเด่นแห่งชาติ
 - กรรมการที่ปรึกษาสำนักวิจัยธรรมชัณยานาชาติ
 - กรรมการผลิตตำราเรียนของคณะสงฆ์จีนนิกาย
- ๕ **อดีต** ข้าราชการนักอักษรศาสตร์ ๕ (ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาโบราณ) กรมศิลปากร
 - กรรมการที่ปรึกษาชำระตำราแพทย์แผนไทยคณะพยาบาลศาสตร์ ศิริราชพยาบาล
 - อาจารย์พิเศษที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 - อาจารย์พิเศษแพทย์แผนไทยประยุกต์คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
- ๖ **ผลงานวิชาการ**
 - ๑) ผลงานเขียน แปลเกี่ยวกับศิลาจารึก ศาสนาและพจนานุกรมเป็นหนังสือ ๑๘ เรื่อง
 - ๒) ผลงานเขียนเป็นบทความเกี่ยวกับจารึก ศาสนา และ บทวิทยุภาษาถิ่น รวม ๓๔๐ เรื่อง